

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Александър Георгиев Гребенаров –

Институт за исторически изследвания при БАН

за дисертационния труд на доц. д-р Милкана Иванова Бошнакова

на тема „Яворов и Македония (1895–1914)“

за присъждане на научната степен „доктор на науките“

научна специалност „История на България“

Трудът свързва житейската съдба на изтъкнатия поет, драматург, публицист и преводач Пейо Яворов с Македония. Темата не е „бяло петно“ в родната историопис, но е разработвана частично в зависимост от конкретната извороведска „находка“ или нагласите на изследователя. В повечето случаи е приоритет на явороведите, които се занимават предимно с изявите на Яворов като творец. Има няколко опити за представяне на дееца в историческа светлина, но те са епизодични и не разглеждат в цялост изпитанията му в борбите за освобождение на Македония.

Доц. д-р Милкана Бошнакова заслужава поздравления за изследователската смелост да представи цялостно живота на Яворов и неговото творчество, свързано с Македония. В такава насока са двете цели, които поставя пред себе си – от една страна да проучи мястото, което тази историческа област заема в живота и творчеството на поета революционер, а от друга – на базата на документални извори и съществуващата литература да посочи ролята на Яворов като деец в македонското освободително движение. Похвално е, че тези две нишки следват цялостното изложение, но не успоредно и всяка за себе си, а напротив – полезно се пресичат, за да дадат отговори на въпроси с вековна давност.

В изложение от 423 страници, обособени във въведение, три части и заключение, доц. Бошнакова разкрива историографските проблеми на темата, историческото житие и битие на поета, неговото творчество в областта на поезията, белетристиката и публицистиката. Отделя заслужено внимание на

излязлата книжнина за Яворов, която в по-голяма степен е плод на журналисти, литературни критици и биографи и по-малко на историци. Влязла е в духа на епохата след 1944 г., когато са в сила държавно-политически канони, забраняващи теми за дейци и събития, свързани с българския национален въпрос. Спира се и на постиженията на колегите от Р Македония, където не престават с тенденциозното тълкуване на фактите. Там умишлено не се популяризира фигурата на Яворов под претекст, че не е македонец, но истинската причина е друга – боязън от нови разкрития за българския характер на организацията, а оттам и на областта.

Дисертационният труд има множество постижения, които далеч надхвърлят изброените в автореферата приноси. В историческата част, която е най-обемна, авторката се спира на биографията на Яворов, който от 1901 г. до края на земния си път остава верен на борбата за освобождение на Македония, независимо че до този момент липсват данни за вричане пред Евангелието, камата и револвера. Неговите стихотворения, между които с особена сила се откроява „Нощ“, се познати на дейците и са своеобразна клетва-изповед за служене пред олтара на мъчениците в Македония и Тракия, клетва – която поетът не нарушава до края на дните си, независимо от душевното или физическото си състояние.

Доц. Бошнакова показва с обилен материал влиянието, което Гоце Делчев оказва на П. Яворов след запознанството им през пролетта на 1901 г. С множество факти тя онагледява разсъжденията си за израстването му в организационната йерархия. Похвално е, че не спестява и критични бележки спрямо някои негови публицистични прояви във в. „Дело“ и особено в. „Право“, където наивно отрича новината за Горноджумайското въстание през есента на 1902 г. и геройствата на участниците. Причината за негативизма е свързана с разногласията между дейци на Върховния македоно-одрински комитет и Вътрешната македоно-одринска революционна организация (ВМОРО). Различията между двата центъра на освободителното движение действително са принципни, отбелязано правдиво в дисертацията, но в крайна сметка организациите са български, както и

преобладаващата част от населението в Македония, за чието освобождение се борят – факт, който сякаш се забравя от „по-първите дейци” на движението.

Приведената документална база от доц. Бошнакова показва, че от 1902 г. насетне Яворов магнетично привлича около себе си известни дейци, които определят насоките на движението. От 1908 г. насетне тази тенденция се засилва. Той заема важни организационни позиции, които дълго остават в сянка за изследователите – избран е за допълнителен член на Задграничното представителство, изпълнява функциите на финансов ковчезник и касиер на организацията, през 1909 г. организира изпращане на книги от Народната библиотека до подразделенията на Съюза на българските конституционни клубове в Македония, през 1910 е запасен член на ЦК на ВМОРО. През този период Тодор Александров и авторитетни организационни дейци търсят ежедневно съветите на Яворов. Важно място в труда намират и други малко известни прояви на Яворов от този период, като участието му във войните за национално обединение, ролята му за освобождаването на Банско и на Неврокоп, където е избран за кмет, мисията му при превземане на Кавала, за която се разказват легенди и др. Всички те допълват цялостната представа за личността на Яворов.

Пълноценно място в труда на М. Бошнакова заемат творбите на поета революционер, свързани с Македония, обособени в отделна част. Става дума за десетина стихотворения, които са подложени на подробен анализ. Художествената проза е представена чрез две популярни творби – „Гоце Делчев. Биография” и „Хайдушки копнения. Спомени от Македония 1902–1903”. Авторката се спира на тяхната поява, разглежда присъствието и достоверността на изложените факти, представя любопитни и малко познати вести за историята на изданията, внася информация за поместените до този момент критики и отзиви, както и за последващи издания. Доц. Бошнакова с основание отбелязва, че тези произведения са значим извор и определя Яворов като първи историограф на освободителното движение в Македония след 1878 г.

В следващата част от изследването е разгледана публицистиката на Яворов. Тя е обемна, заради участието му като редактор и сътрудник на 9 вестника и списания, издавани от ВМОРО. М. Бошнакова изгражда своеобразна матрица-тест за разпознаване на Яворовата публицистиката, но в основата на тези усилия остава преди всичко нейният опит и висок професионализъм. Затова в тази част авторските заслуги са особено големи. На базата на сравнителен анализ, проучвайки в детайли стила на Яворов, псевдонимите и участието му в различни редакции, данни от косвени извори и др., са идентифицирани множество творби на Яворов, което е безспорен научен принос.

Към дисертационния труд могат да се направят и някои бележки. Включените биографични данни под линия за отделни личности намирам за много полезно, но за съжаление по-непознатите дейци остават в „забравата“. Като доказателствен материал понякога са използвани по-дълги цитати, някои от които могат да бъдат редуцирани. Понятиятната система за съдържанието на левица и десница не е уеднаквена в целия текст и се нуждае от прецизиране. Целта на организацията през изследвания период се променя многократно, а по време на войните и радикално, което невинаги намира обяснения в текста. А то е необходимо, защото Яворов като организационен идеолог има съществен принос за оформяне на идейните платформи. Бих искал да обърна внимание и на значим труд, който основателно се използва в дисертацията като важен извор, но остава в незаслужена сянка. Става дума за „Личните бележници на П.К. Яворов“, 430 стр., издадени през 2008 г. от доц. Бошнакова. Тяхното съхраняване, предаване в Български исторически архив при Националната библиотека и разрешение за ползване е архивно-изследователска сага с щастлив край, за която може да се намери подходящо място. Посочените бележки имат препоръчителен характер за бъдещо издание на книжното тяло, което горещо препоръчвам – приближаващите 100 години от смъртта на видния поет революционер през 2014 г. е повод на книжния свят да се появи този ценен труд на доц. Бошнакова, показващ един живот, отдаден на Македония!

В заключение намирам, че приносните моменти в дисертационният труд „Яворов и Македония (1895–1914)” са многобройни и безспорни. Той впечатлява с комплексния интердисциплинарен подход, с богатия изворов материал и изследователски инструментариум, с нетрадиционния структурен подход и с преосмислените исторически събития. Приложеният автореферат и справката с приносите по темата отговарят на изискванията. Списъкът на публикациите след хабилитацията съдържа 29 статии, от които 5 по темата. Всичко това ми дава основание да предложа на уважаемите членове на научното жури да присъдят на доц. д-р Милкана Иванова Бошнакова научната степен „доктор на науките”.

30 август 2013 г.

Подпис: .....

(доц. д-р Ал. Гребенаров)